

№7 2020

Journal of science. Lyon

VOL.2

IISN 3475-3281

The journal “Journal of science. Lyon” was founded in 2019, to promote scientific work in the world community and increase the scientific value of each article published in the journal.

Many experts believe that the exchange of knowledge and experience in all disciplines is an effective strategy for the successful development of mankind.

Based on the journal, authors and readers can take full advantage of the global interdisciplinary joint exchange of information, which is facilitated by information technology and online access to the magazine’s content.

Editor in chief – Antoine LeGrange, France, Lyon

Anne-Laure Wallis – France, Lyon
Michelle Perrin – France, Lyon
David Due Kirk – France, Paris
Fergus Williams – Germany, Berlin
John Richards – England, Manchester
Raul Villagomez – Spain, Barcelona
Jorge Martínez - Spain, Valencia
Helena Vogau – Austria, Wien
Robert Gestin - Czech Republic, Praha
Rostyslav Andriiash – Poland, Lodz
Chou Li - China, Dongguan
George Bronson - USA, Philadelphia

Also in the work of the editorial board are involved independent experts

1000 copies
Journal of science.Lyon
37 Cours Albert Thomas, 69003, Lyon, France
email: info@joslyon.com
site: <https://www.joslyon.com/>

HISTORICAL SCIENCES

ORIGIN OF THE LAND COMMUNITY IN THE UKRAINIAN SOVIET VILLAGE (1922–1930)

V. Kalinichenko

Doctor of History, Associate Professor
Associate Professor of the Department of history, Museum Studies and Monuments
Kharkiv State Academy of Culture (Kharkiv)
Ukraine
61057, Kharkiv, Bursatsky Uzviz, 4

ПОХОДЖЕННЯ ЗЕМЕЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УКРАЇНСЬКОМУ РАДЯНСЬКОМУ СЕЛІ (1922–1930 РР.)

Калініченко В.В.

доктор історичних наук, доцент
кафедри історії, музеєзнавства та пам'яткознавства
Харківська державна академія культури
Україна
61057, Харків, Бурсацький узвіз, 4

Abstract

The article investigates the origin of the self-governing organization of peasants – the land community during its existence – 1922–1930. It analysed activity of a rural society and its transformation in a ground society; a role of the given land organization in soviet village; the reasons of destruction of a land community during continuous collectivization. The methodological basis of the study is the principles of historicism, systematic scientific analysis and synthesis. The principle of historicism provides a focus on the land community activities as a process that developed over time in aggregate of historical interconnections and interdependencies. The use of statistical methods made it possible to obtain generalized indicators, to elucidate the dynamics and changes in the land management process. General scientific and specific historical methods that are aligned with the historical analysis are used in the research. Analysis of the historiography has led to the use of analysis, synthesis, generalization, classification. The systematization method was used in the study of archival materials. Scientific novelty: it is the further substantiation of the holistic concept of organization and activity of the land community institute in the pre collective farm village of Dnieper Ukraine. The essence of the concept: the institute of land communities of the Dnieper Ukraine in the 1917–1930 played a leading role in the economic and social life of the village, in relations with the Soviet authorities. It was a self-governing and self-regulating organization, created by the peasants themselves and it was based on the historical traditions of the Ukrainian people. The land community experience, as a vertical type cooperative, can be used in today's Ukrainian village to preserve the peasantry as a stratum of Ukrainian society. The experience of land communities in the process of land division and ordering will be useful in the conditions of land market introduction in modern Ukraine.

Анотація

У роботі досліджується походження самоврядної організації селян – земельної громади в період її існування – 1922–1930 рр. Зокрема, аналізується діяльність сільської громади і її трансформація у земельну громаду, роль цієї поземельної організації у радянському селі та причини її знищення під час проведення суцільної колективізації. У методологічній основі дослідження лежать принципи історизму, системності наукового аналізу та синтезу. Принцип історизму забезпечує погляд на діяльність земельної громади як процес, що розвивався у часі в сукупності історичних взаємозв'язків і взаємозалежностей. В дослідженні використовувались загальнонаукові та спеціальні історичні методи. Аналіз історіографії обумовив використання аналізу, синтезу, узагальнення, класифікації. Метод систематизації використовувався при вивченні архівних матеріалів. Науковою новизною є подальше обґрунтування цілісної концепції організації та діяльності інституту земельної громади в доколгоспному селі Наддніпрянської України. Суть концепції: інститут земельної громади в українському селі в 1922–1930 рр. відігравав провідну роль в економічному та соціальному житті села, в стосунках із радянською владою, був самоврядною та саморегулюючою організацією, створеною самими селянами, спирався на історичні традиції українського народу. Досвід земельної громади, як кооперативу вертикального типу, можна використати в сучасному українському селі для збереження селянства як верстви українського суспільства. Досвід земельних громад в процесі поділу та впорядкування земельних угідь буде корисним в умовах запровадження ринку землі в сучасній Україні.

Keywords: Dnieper Ukrainem, village, peasants, a rural society, a land community.

Ключові слова: Наддніпрянська Україна, село, селяни, сільська громада, земельна громада.

Вступ

В сучасній Україні процес розселення населення був загрозливим розмірів. Щоб зберегти селянство, необхідно зберегти трудове селянське господарство (селянський двір). Селянський двір може бути конкурентоспроможним в сучасних ринкових умовах, шляхом об'єднання в кооператив вертикального типу (де зберігаються селянські господарства як самостійні виробничі одиниці) й сповна використовувати всі переваги великого господарства. Таке об'єднання матиме економічний і соціальний ефект. До організаційно-виробничої форми кооперативу вертикального типу наближалась земельна громада. Земельна громада – поземельно-господарський і соціальний інститут на селі Наддніпрянської України, що існував в 1922–1930 рр.; під час суцільної колективізації селянських господарств була знищена більшовицьким режимом.

Діяльність громади в українському доколгоспному селі досліджували І.Є.Громенко, В.В. Калініченко, В.В. Анісімов, І.В. Кривко, В.В. Бойко та інші дослідники [17, с. 31–33]. На початку XXI ст. побачили світ дослідження про діяльність земельної громади в українському селі в 1920-х роках. У дослідженні В.В. Бойка проаналізовано діяльність земельних громад Кримської АРСР у 1922–1930 рр. (яка тоді входила до складу РСФРР), зокрема автор зауважує, що земельні громади були повноправними господарями села, вони відіграли позитивну роль як інститут самоорганізації і кооперації селянства [17, с. 33]. В.М. Мацюцький розглянув земельно-передільну діяльність земельних громад Лівобережної України, розкрив соціальне значення зрівняльних переділів землі [18, 19, 20]. Окремі сюжети і факти про діяльність земельних громад УСРР ми можемо зустріти в роботах І.Г. Верховцевої, О.І. Ганжі, Г.Т. Капустян, Ю.В. Котляра, І.В. Рибачака, Л.С. Скотнікової [3; 17, с. 34]. Але потрібно зазначити, що історична доля інституту земельної громади впродовж 1922–1930 рр. вивчена недостатньо.

Методика

У методологічній основі дослідження лежать принципи історизму, об'єктивності, системності наукового аналізу та синтезу. Об'єктивність у дослідженні проявляється у виявленні у виявленні потенційних можливостей для розвитку аграрного сектору економіки. Принцип історизму забезпечує погляд на діяльність земельної громади як процес, що розвивався у часі в сукупності історичних взаємозв'язків і взаємозалежностей. Використання методів статистики дозволило отримати узагальнені показники, дослідити динаміку та зміни в процесі розподілу земель та землевпорядження. В дослідженні використовувались загальнонаукові та спеціальні історичні методи, які відповідають історичному аналізу. Аналіз історіографії обумовив використання аналізу, синтезу, узагальнення, класифікації. Метод систематизації використовувався при вивченні архівних матеріалів. Аналіз, типологізація, класифікація протоколів загальних зборів земельних громад дозволили відстежити діяльність земельних громад в українському радянському селі

як процес, що розвивався у часі в сукупності історичних взаємозв'язків і взаємозалежностей.

Основна частина

Термін «громада» у широкому значенні означає різні спільноти: селянські громади, міські комуні, земляцтва, релігійні об'єднання тощо. У деяких країнах громада – це нижча адміністративно-територіальна одиниця. У вузькому значенні цього слова – це первісна форма соціальної організації людей, що пізніше трансформувалося у сусідську (територіальну) громаду. Громада стала нижчою одиницею складного соціального організму суспільства, перетворилася у самоврядну організацію безпосередніх виробників матеріальних благ. Необхідно відмітити, що зустрічаються і інші терміни для позначення сусідської громади – община, мир. Термін «община» має більше книжний характер, селяни для позначення цього поняття в Наддніпрянській Україні використовували слово «громада», в Росії – «мир», «общество». В офіційних паперах – законах, постановах, указах, судових рішеннях тощо до початку 1920-х років використовували термін «сільська громада» («сельское общество» - рос.). Земельний кодекс 1922 р. ввів у вжиток офіційний термін «земельна громада» («земельное общество» - рос.), хоч це не цілком рівнозначне поняття з сільською громадою.

Сільська громада – нижча адміністративно-господарська одиниця, частина волості – була юридично оформлена російським урядом на землях державних селян у 1839 р. Під час селянської реформи 1861 р. сільські громади були юридично оформлені і в колишніх поміщицьких селах [32, с. 377–378]. Громада була, з однієї сторони, адміністративною, а з іншої – господарською одиницею. Такий порядок зберігався до 1917 р.

Розпорядчим органом сільської громади був сход – збори домогосподарів. На сході обирали старосту та інших представників сільської адміністрації. У межах адміністративної одиниці сільська громада виконувала адміністративно-поліційні та фінансові функції. Як господарська одиниця сільська громада в районах, де існувала общинна форма землекористування, виконувала функції поземельної общини. Якщо межі сільської громади і общини не співпадали, то земельні справи общини вирішували на так званих селенних сходках (тобто зборах, на яких вирішували тільки земельні питання) домогосподарів даної поземельної общини без втручання сільської громади. Така практика була узаконена Сенатом Російської імперії [24, с. 602–603]. Сільська громада, за таких обставин, залишалася лише адміністративною одиницею.

В історіографії інколи ототожнюють сільську громаду з поземельною общиною. Стосовно Росії, де абсолютно переважала общинна форма землекористування, подібне ототожнення допустиме й не призводить до плутанини. Але в Наддніпрянській Україні, де сільська громада діяла і в тих місцевостях, де не знали поземельної общини, тому таке ототожнення неправомірне, хибне.

Після революційних подій 1917 р. більшовики передали сільській раді адміністративні функції на

селі. Тому в історіографії запанувала точка зору, що в результаті такої дії діяльність сільської громади була паралізована [14, с. 44]. Але аналіз документальної бази про діяльність сільської громади, передусім ухвал (приговорів) сходів, проведений нами, показав, що цей інститут у селах Наддніпрянщини продовжував активно діяти. Передусім, не було офіційного розпорядження радянської влади про ліквідацію сільської громади. Так, вже в Декреті про землю від 26 жовтня (7 листопада) 1917 р. йшлося, що розподіл поміщицьких земель мав відбуватися за участю сільських громад [33, с. 11–14]. У цьому документі цілком виразно показана роль, яку відводили в революційних аграрних перетвореннях сільським громадам [33, с. 13].

У Декреті ВЦВК «Про соціалізацію землі» від 6 (19) лютого 1918 р. серед перелічених категорій землекористувачів названі й сільські громади [38, с. 79]. Фактично, вся земля сільськогосподарського призначення опинилася в руках сільських громад.

Селяни використали сход домогосподарів громади для так званого «чорного переділу» всіх земель. Анкетне обстеження показало, що при посередництві сільських громад селяни на Наддніпрянщині використовували до 90 % придатних для сільського господарства земель [39, с. 18].

Інститут сільської громади вдало підходив не тільки для перерозподілу конфіскованих поміщицьких земель, але й для вирішення інших питань сільського життя. Це добре простежується по приговорам сходів громад. Сход керував повсякденним життям села: на засадах зрівняльності розділяв поміщицькі землі; слідував за станом угідь спільного користування, громадських будівель, племінних бугаїв та жеребців; керуючись звичаєвим правом вирішував майнові суперечки всередині громади; слідував за порядком у селі; розкладкою й виконанням громадських повинностей тощо [6, арк. 1–27; 7, арк. 53, 205; 8, арк. 15, 122; 9, арк. 7–24]. Революційні і буремні події змусили членів громад консолідуватися перед спільною загрозою, громадські зв'язки зміцніли.

В той же час більшовики спробували впровадити у життя основні принципи своєї комуністичної ідеології, зокрема завести на селі колективну форму землекористування. Це простежується у постанові Всеросійського центрального виконавчого комітету (ВЦВК) «Про соціалістичний землеустрій і заходи переходу до соціалістичного землеробства» від 14 лютого 1919 р. і положеннях Програми РКП (б), прийнятої у березні 1919 р., де мова йде про завдання партії в галузі сільського господарства [19, с. 52–53; 29, с. 109–126]. За програмою передбачалося «проведення у життя низки заходів, спрямованих на організацію великого соціалістичного землеробства». Серед іншого планувалася підтримка громад, а так само товариств для громадського обробітку землі, сільськогосподарських комун [19, с. 52–53].

Тут необхідно звернути увагу на висловлювання про підтримку громад («обществ» - рос.). Цілком зрозуміло, що це не випадково: більшовики

сподівалися використати громаду в справі колективізації селянських господарств. Вони стали диктувати сільським громадам в УСРР такі умови, за яких селяни повинні були переходити до колективних форм землекористування, які на думку комуністів, були ідеальними [30, с. 50–56]. Але селяни так не вважали і вчинили впертий опір колективізації. Радянська влада на Наддніпрянщині влітку 1919 р. впала.

З відновленням радянської влади на Наддніпрянщині наприкінці 1919 – на початку 1920 рр. більшовики були змушені змінити аграрну політику попереднього періоду. У «Законі про землю», прийнятого Всеукраїнським революційним комітетом 5 лютого 1920 р., наголошувалося, що селяни могли користуватися землею в тій формі, в якій вони користувалися раніше (подвірній, общинній і т.п.) [10, ст. 13]. Як писав один із керівників Народного комісаріату земельних справ (Наркомзем) УСРР В. Качинський «у 1920 р. ...земоргани змушені були нетрудові землі під весняний посів... доручити розділити ...самому населенню через волосні земельні відділи і сільські земельні комісії» [18, с. 80]. Сільські земельні комісії обиралися на сходах сільських громад, отже вони і поділили землю.

В той же час більшовики продовжували політику воєнного комунізму – дуже непопулярну серед селян. Більшовикам була необхідна опора на селі. Сільська громада для цієї мети була непридатна, оскільки відстоювала інтереси своїх співгромадян, а політика більшовиків не співпадала з інтересами всього селянства. Потрібно було розколоти громаду шляхом різкого посилення антагонізму між можливими і неможливими частинами селянства, або як цинічно висловлювалися більшовики – «посилити класову боротьбу на селі». З цією метою, 9 травня 1920 р. Всеукраїнський центральний виконавчий комітет (ВУЦВК) прийняв «Закон про комітети незаможних селян». Комнезами отримали завдання – знищити «куркульське засилля» в українському селі [28, с. 114]. Як наслідок, «вся весна і літо ... пройшло під знаком ліквідації куркульства» – хвалилися більшовики у звіті Наркомзему УСРР за 1920 р. [25, с. 3]. Таким чином, діяльність комнезамів посилювала соціальну напругу на селі, вела до дестабілізації сільської громади. Але громада встояла.

VIII Всеукраїнський з'їзд Рад 28 грудня 1920 р. прийняв постанову «Про заходи зміцнення і розвитку селянського сільського господарства», а потім відповідний декрет радянської влади [33, с. 110–111; 36, арк. 589]. Більшовики вимагали від селян «повного засіву полів... і правильного їх обробітку ... за єдиним планом і під єдиним керівництвом». Було ухвалено рішення про створення на місцях «комітетів з розширення посівів і поліпшення обробітку землі - посівками». При сільрадах передбачалося створити селянські комітети з поліпшення сільськогосподарського виробництва, що вибиралися сільськими громадами [38, с. 590]. По кожному селу встановлювався план посіву. Всі запаси насіння оголошувалися недоторканим фондом. Такі

запаси насіння мали були зібрані шляхом продрозкладки і зберігатися в громадських коморах (гамазях) під контролем сільських громад. Передбачалося влаштувати по селах пункти користування живим і мертвим реманентом шляхом організації трудової взаємодопомоги селян. Підкреслювалося значення сільських громад у втілення у життя цих заходів [38, с. 591–593]. Звісно, майбутній врожай мав бути зданий державі по продрозкладці.

Таким чином, аграрна політика більшовиків наприкінці 1920 – на початку 1921 рр. передбачала для сільських громад роль безголосих виконавців волі державних органів.

У цих умовах селянство наприкінці 1920 р. – на початку 1921 р. різко посилювало повстанську боротьбу проти більшовиків. Продовження політики «воєнного комунізму» загрожувало цілковитим крахом більшовицького режиму. Щоб утримати владу, більшовики змушені були тимчасово поступитися комуністичними принципами й перейшли до нової економічної політики.

8–16 березня 1921 р. відбувся X з'їзд РКП(б), з якого і розпочався перехід до непу. Постала потреба конкретизувати завдання правлячого режиму щодо селянства, а отже і громади. 30 жовтня 1922 р. ВЦВК прийняв Земельний Кодекс, який, з невеликими змінами, 30 листопада 1922 р. продублював і ВУЦВК [11, 1922, ст. 750; 38, с. 155].

Земельний Кодекс визначив норми земельного права в умовах непу. Зокрема, як було сказано вище, цей нормативний акт ввів у вжиток юридичне поняття «земельна громада». Визначенню структури, прав та обов'язків земельної громади у Земельному Кодексі був відведений цілий розділ. Але потрібно зазначити, що правове визнання земельної громади – це формальний акт з боку радянської влади, здійснений під тиском реалій, що існували в доколгоспному селі. Влада узаконила громаду, яка активно проявила себе в буремні роки аграрної революції. Ігнорувати громаду радянська влада не могла. Таким чином сільську громаду трансформували в земельну громаду. Разом з тим, більшовики обмежили коло обов'язків цього інституту тільки поземельними справами [13, ст. 43]. Тобто були відділені питання земельно-господарські, якими мала займатися громада, від питань адміністративно-владних, які поклалися на сільську раду. Цим саме формально відрізнялася земельна громада від сільської громади. Але в реальному житті громада продовжувала використовувати всі важливі на селі соціальні функції. Це було зумовлено відсутністю чітких меж в земельно-господарських і локально-управлінських функціях у громаді. Тому громада неминуче мусила функціонувати і як організація поземельна, і як організація селянського, територіального самоуправління. Це призвело до накладення обов'язків громади на роботу сільської ради. Тому там, де була сильна громада, вона підманила під себе сільську раду, перебираючи на себе її функції. Протириччя між земельними громадами і виконавчим органом сільських рад були зумовлені і тим, що апарат сільрад проводив непопулярні серед се-

лян заходи фіскального характеру. Тому протириччя між цими двома соціальними інститутами були постійними. Вже через рік після появи Земельного Кодексу – 15 листопада 1923 р. з'явився спільний циркуляр Народному комісаріату внутрішніх справ (НКВС) і Наркомзему УСРР. У ньому зверталася увага місцевих радянських владних структур на те, що органи управління земельних громад, якими були загальні збори (сходи) та вибрані ним уповноважені відволікалися від наданих їм діючим законодавством справ земельного характеру і переходили до розгляду справ, що стосувалися завдань управління, тобто втручалися у компетенцію сільської ради. Підкреслювалося, що діючим радянським законодавством не передбачалися сільські сходи як органи влади на селі (як це було до 1917 р.). Але у царині земельних відносин Земельний Кодекс передбачав загальні збори земельних громад (сходи) та обраних ними уповноважених тільки як органи управління земельних громад. Сфера повноважень земельних громад повинна була обмежуватись тільки земельними справами. Уповноважені земельних громад обов'язково повинні були входити в земельні комісії сільських рад (сільрад). Якщо земельні громади в своїх межах співпадали з територією сільради, то обов'язки уповноваженого по земельним справам мала виконувати сільська рада. Уповноважені по земельним справам громади були виконавцями волі земельних громад і не могли вирішувати завдання державного органу влади (функцій сільради) на селі. Ще раз підкреслювалося, що на зборах виборців села могли бути присутні тільки особи, які мали виборчі права, на противагу зборам земельної громади, де мали право бути присутні всі члени громади, включаючи і тих, хто не мав виборчих прав. Всі розпорядження влади на селі мали виходити тільки від сільської ради та інших урядових органів й їх розпорядження були обов'язковими для всіх земельних громад. [24, с. 237–241]

Отже, цей циркуляр наголошував на розмежування функцій між земельною громадою і сільрадою, зборів членів земельної громади і зборів виборців.

Сільські ради практично не мали власних бюджетів. Тому для задоволення своїх потреб адміністративний апарат сільради звертався до земельної громади за фінансовою допомогою. Таким чином, практично, сільські ради перебували у фінансовій залежності від земельних громад. Так, за відомостями голови ВУЦВК Г.І. Петровського у 1927 р. бюджети всіх сільрад УСРР дорівнювали 600 тис карб., а земельні громади мали у своєму розпорядженні 13 млн карб. [26, с. 240] Власні бюджети мали тільки 500 із 10500 сільрад республіки [23, с. IX]. Примиритися з таким станом речей більшовики не бажали, адже фінансово незалежні громади не збиралися проводити в життя ворожу для селян аграрну політику правлячого режиму. Тому, щоб поставити під свій контроль земельні громади, більшовики вдалися до адміністративно-політичного тиску.

Х Всеукраїнський з'їзд рад (1927 р.) у постанові «Про роботу рад» ухвалив: «З метою зміцнення сільських рад ввести з 1927/1928 господарського року сільські бюджети» [14, ст. 92]. Гроші для цього більшовики вирішили забрати у земельних громад. Що і було зроблено. Як наслідок, станом на 1929/30 господарський рік бюджети вже мали 10234 сільради республіки, або 93 % від їх кількості [5, с. 112]. Земельні громади були пограбовані.

Одночасно, 27 липня 1927 р. ВУЦВК та РНК УСРР ухвалили постанову «Про зміни і доповнення Земельного кодексу УСРР». Згідно з цією постановою право ухвального голосу в громаді отримали лише ті члени громади, які мали виборчі права [1, с. 440]. Тобто від участі в роботі, від управління громадою відсторонювалися ті особи, яких влада вважала куркулями, тобто своїми ворогами. Відомо, що ярлик «куркуля» більшовики чіпляли на кожного селянина, який хоч чимось заважав їхнім діям. Рівень заможності селянина тут відіграв певну роль. Але критерії заможності були настільки розмиті, що під категорію «куркуля» влада могла підвести будь-кого із справжніх господарів. Тому саме таких хазяйновитих, а отже і авторитетних у громаді селян, позбавляли голосу.

Ця ж постанова містила також цілий розділ, присвячений нагляду за діяльністю земельної громади з боку сільської ради, а фактично її виконавчого комітету. Сільська рада отримала право затверджувати або відхиляти ухвали земельної громади [1, с. 442].

15 грудня 1928 р. ЦВК СРСР ухвалив «Основні засади землекористування та землеустрою». Було підтверджено підлеглість земельної громади сільській раді, а селяни, які не мали права вибору до рад, позбавлялися права вирішального голосу на сходах цієї поземельної організації. Перехід селянського господарства до колективної форми розглядався як єдиний засіб вирішення всіх проблем сільського господарства [31, с. 300–306].

У 1928–1929 рр. більшовики доклали багато зусиль, щоб змусити земельні громади перейти на статут товариства спільного обробітку землі. Зокрема про це свідчить обіжник НКЗС УСРР від 5 жовтня 1929 р. «Про умови переходу на статут ТЗОЗу цілих земельних громад» [39, Арк. 15]. Але селяни не вбачали у цій формі господарювання якихось переваг, тому чинили опір насильницькій колективізації. За даними Укрколгоспу на жовтень 1929 р. на колективну форму землекористування перейшло 355 земгромад із майже 40 тис. цих поземельних утворень в УСРР [34, с. 351; 35, арк. 19]. Отже, земельні громади в своїй переважній більшості не стали опорними пунктами колективізації. Організаційна будова земельних громад не відповідає поставленій більшовиками меті. Ці поземельні організації склалися з представників всіх соціальних груп села. Таким чином вони об'єктивно не могли стати провідниками антиселянської політики більшовиків. Тому земельні громади було вирішено знищити.

Постановою Президії ЦВК СРСР від 3 лютого 1930 р. в районах суцільної колективізації земельні громади ліквідовувалися, а їх права та обов'язки передавалися сільським радам [31, с. 465–466]. 25 лютого 1930 р. ВУЦВК і РНК УСРР продублювали цю постанову [4], а НКЗС УСРР 23 березня 1930 р. розробив і розіслав обіжник до округових земельних управлінь «Про порядок ліквідації земельних громад в районах суцільної колективізації» [36, арк. 339]. У межах окремого села земельна громада ліквідовувалася за розпорядженням сільської ради. Майно знищеної громади передавалося колгоспу, а виборні органи розпускалися [2, с. 80–81]. Земельна громада припиняла своє існування.

Висновки

Сільська громада, за Земельним Кодексом УСРР 1922 р., отримала юридичний статус, ставши земельною громадою. Більшовики обмежили земельну громаду лише поземельними справами, сподіваючись використати селянський поземельний інститут в справі колективізації сільського господарства. Земельна громада не змогла стати інструментом для колективізації селянських дворів. Більшовицький режим не міг миритися з існуванням на селі самоврядного, демократичного, загальноселянського інституту, яким була земельна громада. Існування земельної громади суперечило самій суті тоталітарного режиму. Тому, в 1930 р. земельна громада була ліквідована, як й всі інші громадські, не державні, не підконтрольні правлячому режиму інституції.

У подальших дослідженнях слід звернути увагу на взаємовідносини на селі між земельною громадою та сільською радою.

Список літератури:

1. Бюлетень НКЗС УСРР. Харків. 1927. № 35.
2. Бюлетень НКЗС УСРР. Харків. 1930. № 13.
3. Верховцева І.Г. Селянське самоврядування в Російській імперії (друга половина XIX – початок XX ст.): автореф. на здобуття наук. ступеня докт. іст. наук. Черкаси, 2019.
4. Вісті ВУЦВК. Харків, 1930. 9 березня.
5. Два роки п'ятирічки УСРР [Матеріали до звіту уряду за 1929 та 1930 роки на XII Всеукраїнському з'їздові рад]. Харків: Видання ВУЦВК, 1931. 263 с.
6. Державний архів Харківської області (далі ДАХО). Ф. Р-93, оп. 1, оп. 1, спр. 11.
7. ДАХО. Ф. Р-99, оп. 3, спр. 22.
8. ДАХО. Ф. Р-1630, оп. 1, спр. 3.
9. ДАХО. Ф. Р-4880, оп. 1, спр. 2.
10. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду УСРР. Харків : Видання НКЮ УСРР, 1920.
11. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду УСРР. Харків : Видання НКЮ УСРР, 1922.
12. Збірник узаконень та розпоряджень робітничо-селянського уряду УСРР. Харків : Видання НКЮ УСРР, 1927.
13. Земельний кодекс УСРР. Харків: Вид-во НКЗС УСРР, 1922. 90 с.

14. Історія українського селянства. Київ: Наукова думка, 2006. Т. 2. 632 с.
15. Калініченко В.В. Земельна громада в доколгоспному селі (1817–1930 рр.): аналіз сучасної зарубіжної історіографії // Вісник Луганськ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Луганськ. 2012. № 6 (241). Ч. 1. С. 170–182.
16. Калініченко В.В. Інститут громади в доколгоспному селі УСРР у сучасній українській історіографії // Вісник нац. техн. ун-ту «Харківський політехнічний інститут». Зб. наук. пр. Тематичн. вип. «Актуальні проблеми історії України». Харків: НТУ «ХПІ». 2011. №37. С. 87–94.
17. Калініченко В.В. На зламі епох: земельна громада в Наддніпрянській Україні (1917–1930 рр.): моногр. Харків: ХДАК; Видавець Савчук О.О., 2013. 656 с.
18. Качинский В. Очерки аграрной революции в Украине. / В. Качинский. Харьков: Госиздат, 1922. Вып. 1. 108 с.
19. КПРС в резолюциях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК. – Київ: Політвидав України, 1979. Т. 2. 521 с.
20. Мацюцький В.М. Визначення кількості земельних громад на Лівобережній Україні // Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., 30–31 трав. 2019 р. Харків, 2019. С. 362–363.
21. Мацюцький В.М. Генеза земельної громади УСРР // Актуальні наукові дослідження в сучасному світі: XXIV Міжнародн. наук. конф., 26–27 апр. 2017 г.: сб. науч. тр. Переяслав-Хмельницький, 2017. Вып. 4, ч. 8. С. 54–59.
22. Мацюцький В. М. Земельно-передільна діяльність земельної громади Лівобережної України (1922–1930 рр.) // Матеріали IV Міжнародн. наук. конф. «Сучасна україністика: наукові парадигми мови, історії, філософії»: зб. ст. Харків, 2014. С. 185–196.
23. Низові бюджети України в 1926/27 господарчому році (районові, сільські, земельних громад). // Статистика України. Серія VI. статистика фінансів. Харків, 1926. Т. V. Вип. 5. № 157. XIV; 50 с.
24. Об общих собраниях членов земельных обществ. // Земельное законодательство УСРР и практика по земельным спорам [Сборник постановлений и решений]. Харьков, 1925.
25. Отчет Народного комиссариата земледелия УССР за 1920 год. Харьков: Издание Наркомзема УССР, 1921. 18 с.
26. Петровський Г.І. Вибрані статті і промови. Київ: Політвидав України, 1978. 436 с.
27. Практика Правительствующего Сената по крестьянским делам. Санкт Петербург.: Департ. гос. зем. имуществ, 1914. 959 с.
28. Радянське будівництво на Україні в роки громадянської війни (1919–1920): [Зб. документів і матеріалів]. Київ: Вид-во АН УРСР, 1962. 1084 с.
29. Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам: [Сб. документов за 50 лет]. Москва: Политиздат, 1967. Т. 1. 783 с.
30. Рибалка І.К. Аграрні перетворення на Україні в період громадянської війни (1919 р.). Харків: Вид-во Харк. ун-ту, 1967. 192 с.
31. Сборник документов по земельному законодательству СССР и РСФСР. 1917–1954. Москва: Госюриздат, 1954. 719 с.
32. Сельское общество // Брокгауз Ф.А., Ефрон И.А. Энциклопедический словарь. Санкт Петербург, 1900. Т. 29. С. 377–384.
33. Съезды Советов Союза ССР, союзных и автономных советских социалистических республик: [Сб. документов]. 1917–1936. Москва: Политиздат, 1959. Т. 1. 836 с.
34. Україна: Статистичний щорічник: 1929 рік. Харків: ЦСУ УСРР, 1929. 399 с.
35. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (Далі ЦДАВО). Ф. 1, оп. 5, спр. 490.
36. ЦДАВО. Ф. 27, оп. 9, спр. 698.
37. ЦДАВО. Ф. 27, оп. 15, спр. 503.
38. Экономическая политика СССР: [Сб. документов]. Москва: Госполитиздат, 1947. Т. 1. 645 с.
39. Якиманский В. К итогам аграрной революции на Украине: По данным анкетного обследования 1922 г. Харьков: ЦСУ УССР, 1924. 35с.